

Mens en Recht

Noordhoff

Mr. A. Bunthof, Mr. Y.M. Visscher

11^e druk

Mens en Recht

Mr. A. Bunthof

Mr. Y.M. Visscher

Elfde druk

Noordhoff

Ontwerp omslag: G2K Creative Agency (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: iStockphoto

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleen.

0 / 22

© 2022 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN (ebook) 978-90-01-29902-6

ISBN 978-90-01-29901-9

NUR 820

Woord vooraf

Mens en Recht behandelt de juridische aspecten van de hulp- en dienstverlening in het domein sociaal werk. Het boek is bedoeld als juridisch studieboek voor zowel de propedeuse als de hoofdfase van de bacheloropleidingen in de sector hogere sociale studies. Het recht neemt in deze opleidingen geen prominente plaats in, maar is een niet weg te denken factor bij de uitoefening van de beroepen in het domein sociaal werk. Kennis van de juridische aspecten van zorg, welzijn en cultuur en inzicht in de werking van het recht zijn nodig om de juridisering van de huidige samenleving het hoofd te kunnen bieden. Kennis is macht. Dat geldt ook voor de juridische kennis van de professional in het domein sociaal werk bij het direct of indirect ondersteunen van zijn cliënten en het behartigen van zijn belangen. Het boek is ook geschikt voor de professional die al werkzaam is in het werkveld en biedt tevens inzicht in zijn rechtspositie als hulp- en dienstverlener.

De maatschappij verandert voortdurend. Dit uit zich in vergrijzing en ontgroening, verdwijning van de verzorgingsstaat, een toenemende diversiteit, verzakelijking, internationalisering en een steeds grotere nadruk op de eigen verantwoordelijkheid en participatie van de burger. De veranderingen vragen om een professional die zowel doelgroepgericht als probleemgericht kan handelen in een multidisciplinaire aanpak. Er bestaat behoefte aan sociaal werkers met een profiel sociaal werk in de wijk, sociaal werk in de zorg en sociaal werk in het jeugddomein.

Ook de wetgeving verandert continu. Sinds het uitkomen van de tiende druk van *Mens en Recht* in 2020, die mede is vormgegeven door mr. W.G.T.M. Leusenkamp, zijn diverse wetten die in dit boek aan de orde komen gewijzigd. De elfde druk is daarom, net als de oefenstof, opnieuw geheel geactualiseerd en aangepast aan de laatste ontwikkelingen op juridisch gebied. Met dit boek wordt de student wat betreft de juridische aspecten optimaal toegerust om te kunnen voldoen aan de huidige eisen van het werkveld en is er voor de professionals in het domein sociaal werk een actuele en praktische vraagbaak voorhanden.

De hoofdstukken 1 tot en met 6, 11, 15 en 16 zijn geschreven door mr. Y.M. Visscher. De hoofdstukken 7 tot en met 10 en 12 tot en met 14 zijn geschreven door mr. A. Bunthof.

Website

Bij *Mens en Recht* behoort een website: www.studiemeister.noordhoff.nl.
Deze bevat voor de student meerkeuzevragen en een begrippentrainer.
Voor docenten zijn er de tabellen en figuren uit het boek.

Najaar 2021
Mr. A. Bunthof
Mr. Y.M. Visscher

Inhoud

Inleiding 13

1 Recht en regels 17

- 1.1 Waarom is er recht? 18
- 1.2 Vindplaatsen van het recht 19
 - 1.2.1 Wet- en regelgeving 19
 - 1.2.2 Jurisprudentie 21
 - 1.2.3 Gewoonte 22
 - 1.2.4 Verdrag 22
- 1.3 Aard van de regels 22
 - 1.3.1 Dwingend en aanvullend recht 23
 - 1.3.2 Rangorde in regelingen 23
 - 1.3.3 Objectief en subjectief recht 25
- 1.4 Grondrechten 26
- 1.5 Recht en de praktijk van het sociaal werk 27
 - Samenvatting 28
 - Websites 29
 - Begrippenlijst 30
 - Opgaven 32

2 Indeling van het recht 35

- 2.1 Publiekrecht en privaatrecht 36
 - 2.1.1 Publiekrecht 36
 - 2.1.2 Privaatrecht 40
 - 2.1.3 Publiekrecht en privaatrecht in de functionele rechtsgebieden 41
- 2.2 Materieel recht en formeel recht 42
- 2.3 Beginselen van het procesrecht 43
 - 2.3.1 Geschillenbeslechting in twee instanties door onafhankelijke rechters 43
 - 2.3.2 Absolute en relatieve competentie 44
 - 2.3.3 Procederen met of zonder advocaat 45
 - 2.3.4 Openbaarheid van de terechtzitting en de uitspraak 46
 - 2.3.5 Toetsing door de rechter 46
 - 2.3.6 Alternatieve geschillenbeslechting 46
- 2.4 Korte schets van het procesrecht 47
 - 2.4.1 Bestuursprocesrecht 47
 - 2.4.2 Strafprocesrecht 50
 - 2.4.3 Burgerlijk procesrecht 50
- 2.5 Rechtshulp en rechtsbijstand 54
 - Samenvatting 55
 - Websites 56
 - Begrippenlijst 57
 - Opgaven 59

3 **Verbintenissen** 61

- 3.1 Ontstaan van een verbintenis 62
- 3.2 Overeenkomst 63
 - 3.2.1 Overeenkomstenrecht en de bijzondere overeenkomsten 63
 - 3.2.2 Totstandkoming van een overeenkomst 64
 - 3.2.3 Partijen bij een overeenkomst 66
 - 3.2.4 Inhoud van een overeenkomst 69
 - 3.2.5 Geldigheid, nietigheid en vernietigbaarheid van een overeenkomst 70
 - 3.2.6 Rechtsgevolgen van een overeenkomst 72
- 3.3 Niet-nakoming van de overeenkomst 73
 - 3.3.1 Mogelijkheden van de schuldeiser bij niet-nakoming door de wederpartij 73
 - 3.3.2 Niet-toerekenbare tekortkoming: overmacht 76
 - 3.3.3 Speciale regels en de geschillencommissie 77
- 3.4 Onrechtmatige daad 78
 - 3.4.1 Onrechtmatigheid 79
 - 3.4.2 Toerekening 79
 - 3.4.3 Schade als gevolg van het doen of nalaten 80
 - 3.4.4 Rechtvaardigingsgrond 80
 - 3.4.5 Schadevergoeding bij onrechtmatige daad 81
 - 3.4.6 Aansprakelijkheid en risicoaansprakelijkheid 82
 - Samenvatting 84
 - Websites 84
 - Begrippenlijst 85
 - Opgaven 87

4 **Kopen** 89

- 4.1 Koopovereenkomst 90
- 4.2 Partijen bij een koopovereenkomst 91
- 4.3 Verplichtingen van de verkoper 92
 - 4.3.1 De zaak 92
 - 4.3.2 De levering 94
 - 4.3.3 Het tijdstip van de levering 95
- 4.4 Verplichtingen van de koper 95
 - 4.4.1 De hoogte van het bedrag 96
 - 4.4.2 Het tijdstip van de betaling 97
- 4.5 Nakoming van de koopovereenkomst 98
 - 4.5.1 Rechten van de koper bij niet-nakoming door de verkoper 98
 - 4.5.2 Rechten van de verkoper bij niet-nakoming door de koper 102
- 4.6 Digitale inhoud 102
 - Samenvatting 103
 - Websites 104
 - Begrippenlijst 105
 - Opgaven 106

5 **Huren** 109

- 5.1 Huurovereenkomst 110
- 5.2 Partijen en hun verplichtingen 112
 - 5.2.1 Algemene verplichtingen van de verhuurder 112
 - 5.2.2 Algemene verplichtingen van de huurder 114
- 5.3 Nakoming van de huurovereenkomst 115
- 5.4 Huur van woonruimte 117
 - 5.4.1 Woonruimte 118
 - 5.4.2 Partijen bij de huur van woonruimte 118

- 5.4.3 Kosten voor de huur van woonruimte [120](#)
- 5.5 Onderhoud en veranderingen aan de woning [121](#)
 - 5.5.1 Onderhoud van de woning [122](#)
 - 5.5.2 Veranderingen aan de woning [123](#)
- 5.6 Einde van de huur van woonruimte [125](#)
 - 5.6.1 Beëindiging met wederzijds goedvinden [125](#)
 - 5.6.2 Opzegging van de huurovereenkomst [126](#)
 - 5.6.3 Ontbinding van de huurovereenkomst [128](#)
 - 5.6.4 Overlijden van de huurder [129](#)
 - 5.6.5 Gevolgen van beëindiging voor de medehuurder, medebewoner en onderhuurder [129](#)
- 5.7 Overlast en woningontzuiming [130](#)
 - [Samenvatting 132](#)
 - [Websites 133](#)
 - [Begrippenlijst 134](#)
 - [Opgaven 136](#)
- 6 Schulden [139](#)**
 - 6.1 Als schulden een probleem worden [140](#)
 - 6.2 Positie van de schuldeiser: incasso en beslaglegging [141](#)
 - 6.2.1 Incassoprocedure [141](#)
 - 6.2.2 Beslaglegging [146](#)
 - 6.3 Schuldhulpverlening [148](#)
 - 6.3.1 Schuldhulpverlening algemeen [148](#)
 - 6.3.2 Verhelpen van de bestaande schuldsituatie [149](#)
 - 6.3.3 Voorkomen van een nieuwe schuldsituatie [153](#)
 - 6.4 Wet schuldsanering natuurlijke personen [155](#)
 - 6.4.1 Procedure van de wettelijke schuldsanering [156](#)
 - 6.4.2 Gevolgen van de wettelijke schuldsanering voor de schuldenaar en schuldeisers [157](#)
 - 6.4.3 Tussentijdse beëindiging of wijziging van de wettelijke schuldsanering [158](#)
 - 6.4.4 Bewindvoerder en andere betrokkenen bij de wettelijke schuldsanering [158](#)
 - [Samenvatting 159](#)
 - [Websites 159](#)
 - [Begrippenlijst 160](#)
 - [Opgaven 162](#)
- 7 Samenlevingsvormen en scheiding [165](#)**
 - 7.1 Personen- en familierecht algemeen [167](#)
 - 7.2 Algemene begrippen [167](#)
 - 7.2.1 Persoonlijkheid [167](#)
 - 7.2.2 Bloedverwantschap en aanverwantschap [168](#)
 - 7.2.3 Naamrecht [170](#)
 - 7.2.4 Woonplaats [172](#)
 - 7.2.5 Ambtenaar van de burgerlijke stand [172](#)
 - 7.3 Samenlevingsvormen [173](#)
 - 7.3.1 Huwelijk [173](#)
 - 7.3.2 Geregistreerd partnerschap [176](#)
 - 7.3.3 Samenwonen [178](#)
 - 7.4 Scheiding [178](#)
 - 7.4.1 Echtscheiding [180](#)
 - 7.4.2 Beëindiging van het geregistreerd partnerschap [184](#)
 - 7.4.3 Beëindiging van het samenwonen [185](#)

- 7.5 Partneralimentatie [185](#)
- 7.5.1 Hoogte van de alimentatie [187](#)
- 7.5.2 Verandering van de alimentatieverplichting [188](#)
- 7.5.3 Duur van de alimentatie [188](#)
- 7.6 Kinderalimentatie [189](#)
- 7.7 Kinderen en scheiding [190](#)
- 7.7.1 Gezag van ouders over de kinderen [190](#)
- 7.7.2 Omgang, informatie en consultatie [191](#)
- 7.7.3 Belangenbehartiging van een kind bij de scheiding [194](#)
- 7.8 Scheidings- en omgangsmediation [195](#)
- [Samenvatting 198](#)
- [Websites 199](#)
- [Begrippenlijst 200](#)
- [Opgaven 202](#)

8 Ouderschap en gezag [205](#)

- 8.1 Juridisch ouderschap [206](#)
- 8.1.1 Betekenis en rechtsgevolgen van juridisch ouderschap [206](#)
- 8.1.2 Ontstaan van juridisch ouderschap [207](#)
- 8.1.3 Juridisch ouderschap van twee mannen [213](#)
- 8.1.4 Ouderschap door adoptie [214](#)
- 8.2 Ouderlijk gezag en voogdij [217](#)
- 8.2.1 Ouderlijk gezag [217](#)
- 8.2.2 Voogdij [222](#)
- 8.2.3 Wettelijke vertegenwoordiging van minderjarigen [224](#)
- 8.3 Pleegouderschap [227](#)
- 8.3.1 Toegang tot pleegzorg [227](#)
- 8.3.2 Pleegouders [227](#)
- 8.3.3 Rechten en bevoegdheden van pleegouders [228](#)
- [Samenvatting 231](#)
- [Websites 232](#)
- [Begrippenlijst 233](#)
- [Opgaven 235](#)

9 Jeugdhulp [239](#)

- 9.1 Jeugdhulp in Nederland [241](#)
- 9.2 Wettelijke regelingen [242](#)
- 9.2.1 Verdragsbepalingen [242](#)
- 9.2.2 Jeugdwet [244](#)
- 9.2.3 Enkele andere beschermende maatregelen voor jeugdigen [248](#)
- 9.2.4 Kwaliteitseisen in de Jeugdwet [250](#)
- 9.2.5 Inbreuk op ouderlijk gezag [251](#)
- 9.3 Samenwerking binnen de jeugdhulp [252](#)
- 9.4 Kinderbeschermingsmaatregelen [257](#)
- 9.4.1 Drangtoepassing [258](#)
- 9.4.2 Ondertoezichtstelling (ots) [259](#)
- 9.4.3 Uithuisplaatsing van jeugdigen [263](#)
- 9.4.4 Gezagsbeëindigende maatregel [265](#)
- 9.4.5 Voorlopige justitiële kinderbeschermingsmaatregelen [266](#)
- 9.5 Rechtsbescherming van ouders en jeugdigen [268](#)
- 9.5.1 Bezwaarschriftprocedure [268](#)
- 9.5.2 Klachtrechtprocedure [269](#)
- 9.5.3 Civiele procedure in het personen- en familierecht [269](#)

- 9.5.4 Tuchtrect 269
- 9.5.5 Algemene geschillenregeling 270
 - Samenvatting 271
 - Websites 272
 - Begrippenlijst 273
 - Opgaven 275

- 10 Gezondheid 279**
 - 10.1 Uitgangspunten in het gezondheidsrecht 281
 - 10.1.1 Grondrechten en recht op zelfbeschikking 281
 - 10.1.2 Zorgplicht van de overheid 284
 - 10.1.3 Rechtspositie van patiënten 287
 - 10.1.4 Rechtsbescherming 289
 - 10.2 Patiëntenrechten in de WGBO 289
 - 10.2.1 Recht op informatie 289
 - 10.2.2 Toestemmingsvereiste 291
 - 10.2.3 Inzagerecht 292
 - 10.2.4 Beroepsgeheim 293
 - 10.2.5 Recht op een second opinion 293
 - 10.3 Vertegenwoordiging 294
 - 10.3.1 Vertegenwoordiging van een wilsonbekwame patiënt 294
 - 10.3.2 Vertegenwoordiging van een minderjarige tot 18 jaar 296
 - 10.4 Dwang in de zorg 297
 - 10.4.1 Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz) 298
 - 10.4.2 Wet zorg en dwang (Wzd) 302
 - 10.4.3 Wet forensische zorg (Wfz) 304
 - 10.4.4 Rechten en beperkingen bij gedwongen opname en/of zorg 305
 - 10.5 Rechtsbescherming voor de betrokkenen 307
 - 10.5.1 Kwaliteit en klachten in de gezondheidszorg 308
 - 10.5.2 Onafhankelijke geschillenregeling in de Wkkgz 309
 - 10.5.3 Tuchtrect op grond van de Wet BIG 310
 - 10.5.4 Taak van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd 311
 - 10.5.5 Schadevergoeding via de burgerlijke rechter 312
 - 10.5.6 Aangifte van een strafbaar feit 313
 - Samenvatting 313
 - Websites 314
 - Begrippenlijst 315
 - Opgaven 318

- 11 Werken 321**
 - 11.1 Kader van de arbeidsovereenkomst 322
 - 11.2 Arbeidsovereenkomst 323
 - 11.2.1 Drie kenmerken van de arbeidsovereenkomst 323
 - 11.2.2 Totstandkoming van de arbeidsovereenkomst 324
 - 11.2.3 Inhoud van de arbeidsovereenkomst 325
 - 11.2.4 Duur van de arbeidsovereenkomst 326
 - 11.2.5 Proeftijd 327
 - 11.2.6 Uitzendovereenkomst 328
 - 11.3 Verplichtingen en rechten van de werknemer 329
 - 11.3.1 Verplichtingen van de werknemer 329
 - 11.3.2 Rechten van de werknemer 330
 - 11.3.3 Positie van minderjarige werknemers 334
 - 11.4 Verplichtingen van de werkgever 334

- 11.4.1 Zorg voor veilige arbeidsomstandigheden 335
- 11.4.2 Re-integratie van arbeidsongeschikte werknemers 336
- 11.4.3 Aansprakelijkheid voor werknemers 337
- 11.5 Einde van de arbeidsovereenkomst 338
 - 11.5.1 Beëindiging met wederzijdse instemming 338
 - 11.5.2 Einde van rechtswege 338
 - 11.5.3 Eenzijdige opzegging 339
 - 11.5.4 Ontbinding van de arbeidsovereenkomst 343
 - 11.5.5 Overzicht wijzen van beëindiging van de arbeidsovereenkomst 345
- 11.6 Medezeggenschap 345
 - Samenvatting 346
 - Websites 347
 - Begrippenlijst 348
 - Opgaven 350

12 Sociale zekerheid bij ziekte en arbeidsongeschiktheid 353

- 12.1 Socialezekerheidsstelsel 354
 - 12.1.1 Plaats en functies van het socialezekerheidsrecht 357
 - 12.1.2 Sociale verzekeringen en sociale voorzieningen 357
 - 12.1.3 Toekenning van uitkering, verplichtingen en sancties 362
- 12.2 Ziekte en arbeidsongeschiktheid 366
 - 12.2.1 Doorbetaling loon bij ziekte op grond van het BW 367
 - 12.2.2 Recht op een uitkering op grond van de Ziektewet (ZW) 367
 - 12.2.3 Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (Wet WIA) 369
 - 12.2.4 Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) 375
 - 12.2.5 WAZO: combineren van arbeid en zorg 379
- 12.3 Medische en verzorgingskosten 380
 - 12.3.1 Het (medische) zorg- en dienstverleningsstelsel 381
 - 12.3.2 Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 382
 - 12.3.3 Zorgverzekeringswet (Zvw) 386
 - 12.3.4 Wet langdurige zorg (Wlz) 388
 - Samenvatting 392
 - Websites 394
 - Begrippenlijst 395
 - Opgaven 397

13 Sociale zekerheid bij werkloosheid, werk en ouderdom 401

- 13.1 Werkloosheid 402
 - 13.1.1 Werkloosheidswet 402
 - 13.1.2 IOW, IOAW en IOAZ 407
 - 13.1.3 Toeslagenwet 408
- 13.2 Participatiewet 409
 - 13.2.1 Doel van de Participatiewet 410
 - 13.2.2 Vaststellen van het recht op een Participatiewetuitkering 411
 - 13.2.3 Hoogte en duur Participatiewetuitkering 416
 - 13.2.4 Kostendelersnorm 418
 - 13.2.5 Aanvullende inkomensondersteuning 419
 - 13.2.6 Verhaal van te veel betaalde bijstand 420
- 13.3 Re-integratie en arbeidsactivering 421
 - 13.3.1 Taak van de uitvoeringsorganen bij re-integratie 422
 - 13.3.2 Re-integratie van mensen met een beperking door het UWV 423
 - 13.3.3 Re-integratie van werklozen door het UWV 424
 - 13.3.4 Re-integratie door gemeenten 425

- 13.4 Ouderdom [427](#)
 - [Samenvatting 429](#)
 - [Websites 431](#)
 - [Begrippenlijst 432](#)
 - [Opgaven 434](#)

- 14 Strafrecht [437](#)**
 - 14.1 Strafbaarheid [438](#)
 - 14.1.1 Bescherming betrokkenen binnen het strafrecht [439](#)
 - 14.1.2 Strafbepalingen [440](#)
 - 14.1.3 Strafbaar feit [442](#)
 - 14.1.4 Strafuitsluitingsgronden [443](#)
 - 14.1.5 Verschillende daders bij een strafbaar feit [446](#)
 - 14.2 Personen in het strafproces [447](#)
 - 14.2.1 Opsporingsambtenaren [447](#)
 - 14.2.2 Openbaar Ministerie [448](#)
 - 14.2.3 Rechter-commissaris [448](#)
 - 14.2.4 Strafrechter [449](#)
 - 14.2.5 Verdachte [450](#)
 - 14.2.6 Raadsman [451](#)
 - 14.2.7 Slachtoffer [451](#)
 - 14.2.8 Reclasseringsmedewerker [452](#)
 - 14.3 Positie van de verdachte in het strafproces [453](#)
 - 14.3.1 Vrijheidsbenemende dwangmiddelen [454](#)
 - 14.3.2 Dwangmiddelen tegen de persoon van de verdachte [458](#)
 - 14.3.3 Herstelrecht in het strafproces [459](#)
 - 14.4 Onderzoek ter terechtzitting [460](#)
 - 14.4.1 Dagvaarding [460](#)
 - 14.4.2 Onderzoek [461](#)
 - 14.4.3 Rechterlijke uitspraak [462](#)
 - 14.4.4 Bijzondere regels in het jeugdstrafrecht [463](#)
 - 14.5 Straffen en maatregelen [465](#)
 - 14.5.1 OM-afdoening [465](#)
 - 14.5.2 Straffen en maatregelen voor volwassenen [466](#)
 - 14.5.3 Straffen en maatregelen voor adolescenten [472](#)
 - 14.5.4 Jeugdstraffen en -maatregelen [473](#)
 - [Samenvatting 477](#)
 - [Websites 479](#)
 - [Begrippenlijst 480](#)
 - [Opgaven 484](#)

- 15 Vreemdelingen [487](#)**
 - 15.1 Nederlanderschap [488](#)
 - 15.1.1 Verkrijgen van het Nederlanderschap [489](#)
 - 15.1.2 Dubbele nationaliteit [490](#)
 - 15.2 Toegang en rechtmatig verblijf van vreemdelingen [490](#)
 - 15.2.1 Juridisch kader voor toegang en verblijf en uitvoerende instanties [491](#)
 - 15.2.2 Toegang tot Nederland [492](#)
 - 15.2.3 Kort verblijf [493](#)
 - 15.2.4 Lang verblijf [493](#)
 - 15.3 Verblijfsvergunning [494](#)
 - 15.3.1 Verblijfsvergunning Regulier [495](#)
 - 15.3.2 Verblijfsvergunning Asiel [498](#)

15.4 Uitgeprocedeerd en dan? [502](#)

15.4.1 Rechtspositie illegalen [502](#)

15.4.2 Uitzetting [503](#)

15.5 Inburgering [504](#)

[Samenvatting 504](#)

[Websites 505](#)

[Begrippenlijst 506](#)

[Opgaven 508](#)

16 Hulp- en dienstverlening [511](#)

16.1 Organisatie van hulp- en dienstverlening [512](#)

16.2 Bekwaamheid en professionaliteit [513](#)

16.3 Relatie van de professional met de cliënt [515](#)

16.3.1 Recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer [515](#)

16.3.2 Recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam [517](#)

16.4 Werken in een instelling of organisatie [518](#)

16.4.1 Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden [518](#)

16.4.2 Protocollen [518](#)

16.4.3 Beleid [519](#)

16.5 Spanningsveld tussen regelgeving en praktijk [520](#)

16.6 Aansprakelijkheid voor het eigen handelen [521](#)

[Samenvatting 523](#)

[Websites 523](#)

[Begrippenlijst 524](#)

[Opgaven 525](#)

Antwoorden tussenvragen [527](#)

Antwoorden opgaven [540](#)

Afkortingenlijst [562](#)

Register [566](#)

Inleiding

Mens en Recht is bedoeld voor de opleidingen in het sociale domein (welzijn en samenleving, zorg en jeugd). Als uitgangspunt voor het boek dienen de kerntaken en kwalificaties uit het Landelijk opleidingsdocument sociaal werk. Deze kerntaken en kwalificaties hebben betrekking op het werken met en ten behoeve van cliënten en hun sociale netwerk (informeel en formeel), al dan niet in een regulatieve cyclus, binnen en vanuit een organisatie en zich veranderende maatschappelijke, politieke en sociale structuren.

Professionals sociaal werk raken in hun werk regelmatig aan andere domeinen, zoals het gezondheidsdomein en het juridisch domein. Kennis van en inzicht in algemene wet- en regelgeving en vaak ook specifieke wet- en regelgeving is cruciaal om mensen hun weg te helpen vinden in de voor hen relevante regelgeving en instituties en bij te staan bij financiële vraagstukken op bijvoorbeeld het gebied van werk en inkomen. Als in sociale vraagstukken de juridische aspecten domineren, zijn andere specialisten nodig zoals sociaal-juridisch dienstverleners of andere juridisch deskundigen. Het is van groot belang dat professionals sociaal werk een zodanige mate van juridische kennis bezitten dat zij weten wanneer in het belang van hun cliënten specialistische hulp moet worden ingeschakeld.

Wat betreft hun eigen arbeidsomgeving wordt van professionals sociaal werk verwacht dat zij een bijdrage leveren aan het beleid en beheer en de kwaliteitszorg van de organisatie. Ten slotte is er nog het aspect van de eigen professionalisering en het professioneel ondernemerschap. De juridische rode draad bij al deze kwalificaties wordt gevormd door de kennis van het recht, het kunnen toepassen van die kennis en het inzicht in de werking van het recht.

Mens en Recht is als volgt opgezet: de eerste twee hoofdstukken vormen een inleiding in het recht, het procesrecht en de rechtsbescherming. Ook worden diverse rechtsgebieden behandeld die een rol spelen in het domein sociaal werk. Achtereenvolgens komen daarna aan bod het verbintenissenrecht, waarbij nader wordt ingezoomd op de koop- en huurovereenkomst en de schuldenproblematiek, het personen- en familierecht met de juridische aspecten van ouderschap en gezag, het gezondheidsrecht, het arbeidsrecht, het socialezekerheidsrecht, het strafrecht en het vreemdelingenrecht.

In elk hoofdstuk staat de cliënt in diverse privaat- en publiekrechtelijke situaties centraal, wordt de juridische problematiek in de sociale context bekeken en worden de juridische mogelijkheden van en voor de cliënt of cliëntgroepen behandeld. Professionals in het domein sociaal werk hebben ook te maken met cliënten die geconfronteerd worden met juridische procedures. Het is belangrijk dat de professional enig inzicht heeft in de

praktijk van het procesrecht. Dit laatste is daarom niet zoals gebruikelijk in een apart hoofdstuk opgenomen, maar wordt behandeld bij het onderwerp van het geschil. Zo worden bijvoorbeeld de incassoprocedure en de beslaglegging besproken in het hoofdstuk over schulden, de procedure voor de huisuitzetting in het hoofdstuk over huren, de ontbindingsprocedure in het hoofdstuk over werken en de verzoekschriftprocedure in het hoofdstuk over personen- en familierecht. De praktijk van het strafproces komt aan de orde bij de behandeling van het strafrecht. De hoofdlijnen van het bestuursprocesrecht worden in het kort besproken in hoofdstuk 2, de specifieke praktijksituaties worden uitgewerkt in de hoofdstukken over sociale zekerheid, jeugd en vreemdelingen. Het laatste hoofdstuk behandelt de juridische relatie van de professional in het domein sociaal werk tot de cliënt(en) evenals zijn verantwoordelijkheden, de juridische dilemma's die zich voordoen bij een conflict van plichten, de aansprakelijkheid en de werkomgeving. Daarnaast worden de juridische interventiemogelijkheden besproken waarmee de professional in het domein sociaal werk de rechtsbescherming voor zijn cliënt(en) kan optimaliseren en kan anticiperen op juridische acties van derden of van de overheid.

Het geheel is gelardeerd met artikelen en verwijzingen naar relevante sites en organisaties. De vele voorbeelden en oefenstof sluiten nauw aan bij de huidige beroepspraktijk. Een aantal daarvan is niet van recente datum, maar (helaas) nog steeds actueel en aansprekend en om die reden aangehouden. De lezer wordt aangezet tot nadenken door middel van tussenvragen en discussievragen over de werking van het recht, het juridische systeem en consequenties voor de praktijk.

1

Recht en regels

- 1.1 **Waarom is er recht?**
- 1.2 **Vindplaatsen van het recht**
- 1.3 **Aard van de regels**
- 1.4 **Grondrechten**
- 1.5 **Recht en de praktijk van het sociaal werk**

OPENINGSCASUS

De heer Brons is vrijwilliger bij de popgroep Tadamon, waarin muzikanten met een verstandelijke beperking op professionele wijze en met groot plezier muziek maken in vele stijlen. De heer Brons is erg begaan met het lot van gehandicapte jongeren. Hij heeft zijn wenkbrauwen gefronst toen hij onlangs het volgende bericht las:

‘Onze zoon van 18 jaar zwerft al enkele maanden op straat. Hij brengt de nacht door in lege gebouwen, buiten op een bank, in de zwerversopvang en waar dan ook. Onze zoon is verstandelijk beperkt en heeft een intensieve zorgvraag. Hij heeft behoefte aan een vast en deskundig team; een woonvorm met maximaal zes medebewoners; een goede daginvulling en een slaapdienst. Het huis was er: een grote flat van Stichting Honk. Daar waren ook enkele medebewoners en een slaapdienst. Met de medebewoners liep het helemaal fout door agressie, drank en drugs. De talloze hulpverleners en invalkrachten konden het niet aan en gebruikten soms grof geweld, ook tegen onze zoon. Hij bleef als enige bewoner over, waarna de slaapdienst meteen werd wegbezuinigd. Kort daarop heeft hij een grote brand veroorzaakt toen hij 's nachts nasi ging opbakken in een plastic schaalpje. De Inspectie Gezondheidszorg & Jeugd (IGJ) is een onderzoek gestart naar het zorgbeleid van de stichting. Onze zoon is de dupe, want hij krijgt niet de zorg die hij nodig heeft.’

Na het lezen van het bericht kwamen er enkele vragen bij de heer Brons op. Welke rechten hebben jongeren met een beperking die in een particuliere instelling verblijven? Wat kunnen hun ouders doen als de instelling haar verplichtingen niet nakomt? Is de instelling verantwoordelijk als de

verzorging door de individuele hulpverleners tekortschiet? Kan de IGJ maatregelen nemen om de jongeren te beschermen? De heer Brons zou graag willen weten hoe dit allemaal geregeld is.

Antwoorden op de vragen in de openingscasus zijn te vinden in het recht. 'Het recht' is een heel ruim begrip dat nadere toelichting nodig heeft. In dit eerste hoofdstuk wordt hiermee een begin gemaakt. Daarbij wordt een indruk gegeven van de plaats en de functie van het recht in onze samenleving. Het recht omvat een heel stelsel van regels waaraan zowel de overheid als de burger zich moet houden. Die regels zijn bedoeld om de samenleving te ordenen en conflicten te voorkomen of op te lossen. Dit komt aan de orde in paragraaf 1.1. Het recht is vastgelegd in diverse bronnen. Daarover gaat paragraaf 1.2. In paragraaf 1.3 worden de aard van de rechtsregels en de werking van het recht behandeld. Paragraaf 1.4 gaat in op de grondrechten, die in het recht een bijzondere plaats innemen. Paragraaf 1.5 sluit het hoofdstuk af met een beschouwing over het belang van het recht voor het sociaal werk.

1.1 Waaron is er recht?

In de Nederlandse samenleving leven en handelen mensen en organisaties met dikwijls verschillende belangen. Denk maar aan de student die via een webshop studieboeken koopt. Hij wil zekerheid dat hij de juiste boeken krijgt en dat ze op tijd worden geleverd. De verkoper wil er zeker van zijn dat de student hem op tijd betaalt. Om te voorkomen dat er conflicten ontstaan, kunnen duidelijke afspraken worden gemaakt. Maar wat gebeurt er als een van de partijen niet aan zijn verplichtingen voldoet? Soms is er geen sprake van verschillende of zelfs tegengestelde belangen, maar hebben partijen verschillende verwachtingen. Neem bijvoorbeeld de plastisch chirurg die op medisch kundige wijze een borstverkleining uitvoert, terwijl het resultaat de patiënt zo tegenvalt dat deze er zelfs psychische klachten van krijgt. Is de chirurg dan verplicht om een schadevergoeding te betalen? Een ander voorbeeld is de overheid die burgers verplicht om belasting te betalen en verdachten van strafbare feiten vervolgt. Mag de overheid dit zomaar doen? In alle genoemde gevallen gaat het om rechten en plichten van individuen en van de overheid. Deze rechten en plichten komen voort uit normen en waarden die algemeen gelden in de maatschappij. Zo'n norm is bijvoorbeeld dat afspraken moeten worden nagekomen of dat iemand een ander geen schade mag toebrengen. Door dit in zogenoemde *rechtsregels* vast te leggen, met de wijze waarop die regels gehandhaafd kunnen worden, krijgt het recht vorm.

TUSSENVRAAG 1.1

Welke norm ligt ten grondslag aan de rechtsregel 'mishandeling wordt gestraft'?

Het recht brengt een doelmatige ordening aan in de samenleving. Verkeersregels zorgen er bijvoorbeeld voor dat het geen chaos wordt op de weg. En door het eigendomsrecht kan de eigenaar doorgaans ongestoord zijn bezittingen gebruiken.

Rechten en plichten

Normen en waarden

Rechtsregels

Doelmatige ordening

Tevens geeft het recht spelregels voor gedragingen tussen individuen onderling en voor het handelen door de overheid. Daarnaast stuurt het recht het individuele gedrag van burgers.

Spelregels
Sturing gedrag

Recht en rechtvaardigheid zijn geen synoniemen van elkaar, maar het recht is in beginsel wel gericht op rechtvaardigheid. Iemand die de wet overtreedt, moet een terechte straf ondergaan en het recht moet de zwakkeren beschermen. Toch gebeurt dit in de praktijk niet altijd, kijk maar naar het bericht aan het begin van dit hoofdstuk. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat niet iedereen op de hoogte is van zijn rechten (en plichten) en anderzijds omdat er nu eenmaal een spanningsveld is door de verschillende belangentegenstellingen. Bovendien is er verschil tussen gelijk hebben en gelijk krijgen. De kans op dit laatste is groter naarmate iemand meer kennis heeft van het recht.

Rechtvaardigheid

1

1.2 Vindplaatsen van het recht

Recht is er niet zomaar, het wordt door mensen gemaakt. Pas als regels algemeen als rechtsregels zijn aanvaard en vastgesteld, behoren ze tot het recht. De samenleving verandert en daarmee ook de inhoud van het recht, maar de vindplaatsen van het recht, de zogenoemde rechtsbronnen, zijn nog steeds dezelfde. Het zijn er vier:

Rechtsbronnen

- 1 de wet- en regelgeving (zie subpar. 1.2.1);
- 2 de jurisprudentie (zie subpar. 1.2.2);
- 3 de gewoonte (zie subpar. 1.2.3);
- 4 verdragen (zie subpar. 1.2.4).

1.2.1 Wet- en regelgeving

Wetten bevatten rechtsregels die zijn vastgesteld door de overheid. Tot de overheid behoort onze centrale volksvertegenwoordiging, bestaande uit de Eerste en Tweede Kamer, ook wel de Staten-Generaal genoemd. Ook lagere overheidsorganen, zoals de minister, Provinciale Staten en de gemeenteraad kunnen rechtsregels vaststellen. De hoogste wetgever in Nederland is echter de Staten-Generaal samen met de regering (dit zijn de Koning en de ministers samen). Een wet komt tot stand als de regering en de Staten-Generaal met een wetsvoorstel instemmen.

Wetten

www.rijksoverheid.nl

Eerste Kamer stemt voor quarantaineplicht en testbewijzen

De Eerste Kamer heeft ingestemd met de wetsvoorstellen voor de quarantaineplicht en de coronatoegangsbewijzen. Daarmee gaan de wetten begin juni in. Ook de tijdelijke wet coronamaatregelen is met drie maanden verlengd.

26 mei 2021

Alleen wetten die afkomstig zijn van de hoogste wetgever worden met wet aangeduid. We kennen bijvoorbeeld het Burgerlijk Wetboek, de Jeugdwet en de Gemeentewet. De bepalingen in deze wetten zijn allemaal genummerd en worden wetsartikelen genoemd. Een wetsartikel kan bestaan uit meerdere leden. De titel van de wet wordt dikwijls afgekort: BW staat voor Burgerlijk Wetboek. Art. 1:247 lid 1 BW bijvoorbeeld is te vinden in Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en luidt:

‘Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarige kind te verzorgen en op te voeden.’

Art. 1:247 BW heeft ook nog een tweede tot en met vijfde lid. In het tweede lid is bepaald wat onder verzorging en opvoeding wordt verstaan. Zoek dit zelf eens op in een wettenbundel. Een *wettenbundel* is een verzameling officiële wetten die door een uitgever zijn geselecteerd en samen in een boek zijn opgenomen. Studeeraanwijzing: oefen zelf met het opzoeken van wetteksten (zie opgave 1.1, 1.2 en 1.3).

De hoogste wet in Nederland is de Grondwet (Gw). Hierin staan onder andere de grondrechten die in paragraaf 1.4 aan de orde komen.

In lagere regelgeving komt het woord wet níét voor. Een regeling die afkomstig is van de regering, dus zonder dat de Staten-Generaal erbij betrokken zijn, wordt een Koninklijk Besluit (KB) genoemd. Zoals gezegd, wordt de regering gevormd door de ministers en de Koning (thans koning Willem-Alexander) samen, vandaar de term ‘Koninklijk Besluit’. De regering houdt zich overigens niet alleen bezig met regelgeving, er zijn dus ook KB’s die geen regels bevatten. Een KB dat wel regels bevat, wordt een algemene maatregel van bestuur (AMvB) genoemd.

Een regeling afkomstig van een minister heet een ministeriële regeling. Nederland is verdeeld in provincies en daarin liggen verschillende gemeenten. Provinciale Staten kunnen regels vaststellen voor hun provincie, de gemeenteraad kan dit doen voor het grondgebied van de gemeente. Een regeling van Provinciale Staten of van de gemeenteraad wordt een verordening genoemd, bijvoorbeeld die van voorbeeld 1.1.

VOORBEELD 1.1

In art. 3.3 lid 1 van de Algemene plaatselijke verordening van de gemeente Den Haag is het volgende bepaald: ‘Het is verboden een seksinrichting uit te oefenen of te wijzigen zonder vergunning.’

Ook buiten Nederland worden rechtsregels gemaakt. Nederland is lid van de Europese Unie (EU) en heeft een deel van haar regelgevende bevoegdheden overgedragen aan organen van de EU. Deze organen stellen verordeningen en richtlijnen vast die gelden in de gehele Europese Unie. Deze zogeheten gemeenschapsverordeningen en -richtlijnen zijn daarmee zelfs hoger dan de Nederlandse Grondwet.

Tot de rechtsbron ‘wet’ behoren dus de wetten en lagere regelgeving in Nederland, en de hogere regelgeving van de EU. De rangorde in de regelingen wordt in subparagraaf 1.3.2 verder uitgewerkt.

Wetsartikelen

Wettenbundel

Grondwet (Gw)

Koninklijk Besluit

Algemene maatregel van bestuur

Ministeriële regeling

Verordening

Gemeenschapsverordeningen en -richtlijnen

TUSSENVRAAG 1.2

Zijn recht en wet synoniemen van elkaar?

1.2.2 Jurisprudentie

Een tweede rechtsbron is de jurisprudentie. *Jurisprudentie* ontstaat doordat algemene regels in de diverse wetten en in de overige regelgeving moeten worden toegepast in individuele situaties, die vaak heel verschillend zijn. Het is de taak van de rechter om uit te maken hoe de regels zijn bedoeld. Hij doet dit door de rechtsregels te interpreteren en de uitkomst ervan te formuleren in een uitspraak. Afhankelijk van de soort zaak of het niveau waarop er recht wordt gesproken, heet zo'n uitspraak vonnis, uitspraak of arrest.

Een uitspraak van de *Hoge Raad der Nederlanden*, dat is de hoogste rechter in Nederland, heet arrest. Elke uitspraak heeft een uniek nummer en wordt bij publicatie voorafgegaan door de letters ECLI.

Vonnis,
uitspraak of
arrest

VOORBEELD 1.2

Een zeer vermogend man trouwde een arme vrouw. Het huwelijk liep stuk en het stel ging scheiden. De man vond het niet terecht dat het vermogen (dit zijn het geld en de bezittingen van iemand) na de echtscheiding in tweeën werd verdeeld en dat zijn ex-vrouw dus de helft van zijn enorme vermogen kreeg. De zaak werd aan de Hoge Raad voorgelegd die oordeelde: 'Nu partijen gehuwd waren in algehele gemeenschap van goederen en zij geen echtscheidingsconvenant hebben gemaakt, geldt de in art. 1:100 lid 1 BW neergelegde regel van verdeling bij helfte van de ontbonden gemeenschap. Een afwijking van die regel is niet geheel uitgesloten. Zij kan evenwel niet dan in zeer uitzonderlijke gevallen worden aangenomen.'

Bron: ECLI:NL:PHR:2003:AF7541

De Hoge Raad bepaalde in dit arrest over de echtscheidingszaak dat beide ex-partners bij een echtscheiding volgens de wet recht hebben op de helft van hun gezamenlijke vermogen, maar dat afwijking van deze regel in zeer uitzonderlijke gevallen mogelijk is. Dit laatste staat niet precies zo in de wet en hiermee vulde de Hoge Raad de rechtsregel over de verdeling van het vermogen nader in.

De rechter vult dus zelf de normen in die niet duidelijk genoeg in de wet staan, of die al wel in de maatschappij gelden maar nog niet in de wet zijn beschreven. Art. 2 lid 1 Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg stelt bijvoorbeeld: 'De zorgaanbieder biedt goede zorg aan.' Het tweede lid vermeldt onder a. dat onder goede zorg wordt verstaan: 'zorg van goede kwaliteit en van goed niveau die in ieder geval veilig, doeltreffend, doelmatig en cliëntgericht is, tijdig wordt verleend, en is afgestemd op de reële behoefte van de cliënt.'

De rechter zal moeten uitmaken hoe goede zorg er in de praktijk uitziet. Stel, dat de rechter wordt gevraagd om een uitspraak te doen over de situatie van de verstandelijk beperkte jongen in de openingscasus. Dan zal de rechter antwoord moeten geven op de vraag of hier sprake is van goede zorg.

Omdat in de rechtspraak nieuw recht wordt gevormd door rechters, wordt jurisprudentie ook wel rechtersrecht genoemd.

Rechtersrecht

TUSSENVRAAG 1.3

Hoewel je de uitspraken van de verschillende rechters, de *rechtspraak*, overal op schrift kunt vinden, behoort de jurisprudentie tot het zogenoemde *ongeschreven recht*. Kun je deze term verklaren?

In de inleiding bij dit hoofdstuk is gesteld dat antwoorden op de vragen naar aanleiding van de situatie in de openingscasus, te vinden zijn in het recht. Als de antwoorden niet duidelijk in de wet- en regelgeving te vinden zijn, dan zullen deze dus in de jurisprudentie moeten worden gevonden.

1.2.3 Gewoonte**Gewoonterecht**

Een derde rechtsbron die net als de jurisprudentie tot het zogenoemde ongeschreven recht behoort, is de gewoonte. De regels van *gewoonterecht* zijn niet ergens opgetekend, maar ontstaan in de loop van de tijd door het gebruik ervan in algemene kring. Regels van gewoonterecht komen maar weinig voor. Een voorbeeld is de ongeschreven regel dat het kabinet het vertrouwen moet hebben van de Tweede Kamer om te kunnen regeren. Een gewoonte die in strijd is met het recht valt niet onder gewoonterecht. De in sommige kringen geaccepteerde gewoonte om in het openbaar tegen een boom of kerk te plassen valt niet onder gewoonterecht.

1.2.4 Verdrag**Ratificatie**

De vierde rechtsbron is het recht dat in verdragen is vastgelegd. *Verdragen* zijn afspraken tussen twee of meer staten die op schrift zijn gesteld en die gelden in de staten die partij zijn bij het verdrag. Daartoe moeten de staten dit verdrag wel hebben *geratificeerd*, dat wil zeggen: zich ermee akkoord hebben verklaard. Nederland heeft bijvoorbeeld het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) geratificeerd. Daarom geldt in Nederland art. 16 lid 1 IVRK dat luidt:

‘Geen enkel kind mag worden onderworpen aan willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn of haar privéleven.’

Directe werking

Verdragsregels staan, net als de regelgeving van de EU, boven de rechtsregels die in Nederland zijn gemaakt. Veel bepalingen in verdragen hebben directe werking, dat wil zeggen dat iedereen zich daar direct op kan beroepen, ook als deze niet zijn opgenomen in wetten of lagere regelgeving in Nederland. Ook art. 16 lid 1 IVRK heeft directe werking. Ieder kind in Nederland kan zich, als het nodig mocht zijn, hierop beroepen. Een ander belangrijk verdrag, dat na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog tot stand is gekomen en door Nederland is geratificeerd, is het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

TUSSENVRAAG 1.4

Waarom is het belangrijk om te weten wat er in verdragen is geregeld?

1.3 Aard van de regels

Rechtsregels hebben niet allemaal dezelfde werking. Sommige rechtsregels zijn dwingend van aard, andere meer aanvullend; dit komt aan de orde in subparagraaf 1.3.1. Verder bestaat er in de diverse regelingen een zekere rangorde; dit wordt besproken in subparagraaf 1.3.2. Ook is er verschil in

het recht zoals dat in de rechtsbronnen is vastgelegd en een persoonlijk recht van iemand dat daarvan is afgeleid; dit is het onderwerp van subparagraaf 1.3.3.

1.3.1 Dwingend en aanvullend recht

Sommige rechtsregels leggen aan individuen of partijen die een juridische relatie ofwel rechtsbetrekking met elkaar hebben, dwingend bepaalde rechten of plichten op. Dit zijn regels van *dwingend recht* waarvan niet mag worden afgeweken. Andere rechtsregels geven partijen de mogelijkheid om zelf dingen nader te regelen. Dit heet *semidwingend recht*. Semi betekent half. De laatste zin van art. 7:241 BW geeft aan een huurder en verhuurder bijvoorbeeld de mogelijkheid om afspraken te maken in het voordeel van de huurder over gebreken in de woning:

'Van de krachtens dit artikel vastgestelde bepalingen kan *niet ten nadele* van de huurder worden afgeweken.'

Ten slotte zijn er regels die alleen gelden als specifieke afspraken ontbreken. Dit wordt *aanvullend recht* genoemd. Als partners bij een huwelijk bijvoorbeeld zelf niets anders afspreken, dan geldt de wet en zijn zij na de huwelijksvoltrekking in (beperkte) gemeenschap van goederen getrouwd (art. 1:94 BW).

Semidwingend en aanvullend recht komen vooral voor bij rechtsregels die betrekking hebben op het sluiten van een overeenkomst. Uitgangspunt in het overeenkomstenrecht is namelijk dat partijen de inhoud van een overeenkomst zelf mogen bepalen. De wet legt dan een paar rechten en plichten op aan partijen en vult aan als afspraken ontbreken. Als de wetgever een van de partijen wil beschermen, dan wordt een regel van dwingend recht vastgelegd. Dit is bijvoorbeeld het geval in art. 7:652 lid 8 onder c BW, waar de wet een werknemer beschermt tegen een werkgever die in een arbeidsovereenkomst een te lange proeftijd bedingt:

'Elk beding waarbij een proeftijd is overeengekomen is nietig, indien de proeftijd op langer dan twee maanden wordt gesteld.'

In rechtsregels van dwingend recht staan vaak woorden als 'moet', 'is verplicht' of zoals in het hiervoor aangehaalde artikel 'is nietig'. Met *nietig* wordt bedoeld dat het beding (dit is de voorwaarde) niet bestaat. Het is belangrijk om de aard van de rechtsregels in de gaten te houden en de relevante wetteksten altijd zorgvuldig te lezen.

1.3.2 Rangorde in regelingen

Niet alle regels hebben dezelfde rechtskracht. De rechtskracht is namelijk afhankelijk van het orgaan waarvan de regelgeving afkomstig is. In subparagraaf 1.2.1 kwam aan de orde dat wetten afkomstig zijn van onze hoogste wetgever, dat er verder in Nederland nog Koninklijke Besluiten, ministeriële regelingen en verordeningen worden vastgesteld en dat er daarnaast Europese regelgeving en verdragenrecht bestaan. In al deze regelingen bestaat de volgende rangorde, waarbij de eerstgenoemde regeling het hoogst in rang is:

- verdragen;
- gemeenschapsverordeningen en richtlijnen;

- Grondwet;
- overige wetten;
- algemene maatregelen van bestuur;
- ministeriële regelingen en richtlijnen;
- provinciale verordeningen;
- gemeentelijke verordeningen.

Om twee redenen is het van belang om deze rangorde te kennen. Ten eerste wordt in de hogere regelgeving niet alles tot in detail geregeld. Dit wordt dan overgelaten aan de lagere regelgevers, zoals in art. 2.1.4 lid 1 Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (Wmo):

‘Bij verordening kan worden bepaald dat een cliënt een bijdrage in de kosten is verschuldigd:

- a voor het gebruik van een algemene voorziening, niet zijnde cliëntondersteuning;
- b voor een maatwerkvoorziening dan wel een persoonsgebonden budget.’

De verordening die hier wordt bedoeld, is een gemeentelijke verordening. Art. 2.1.4 lid 1 Wmo bepaalt dat de gemeenteraad aan cliënten een bijdrage mag vragen. Om te zien hoe hoog die bijdrage is, moet de gemeentelijke verordening worden bestudeerd.

Ter verduidelijking volgt hier nog een ander voorbeeld. Art. 2a lid 1 Wet zorg en dwang regelt in het algemeen ambulante onvrijwillige zorg, dus zorg die buiten een instelling wordt verleend. Volgens het tweede lid van dit artikel wordt in een algemene maatregel van bestuur geregeld hoe die zorg mag worden verleend en door wie en hoe de zorgaanbieder hierop toezicht houdt. De AMvB die hier wordt bedoeld is het Besluit zorg en dwang en hoofdstuk 2 van dit besluit bevat de nadere regels voor ambulante onvrijwillige zorg. De wet regelt dus *dat* er onvrijwillige zorg mag worden verleend, de AMvB geeft aan *wie* dit mag doen en *op welke manier*.

Ten tweede bevat het recht in verdragen en in de almaar omvangrijker wordende Europese regelgeving steeds vaker concrete, algemeen verbindende regels. Als de lagere regeling in Nederland in strijd is met deze hogere regeling en hierop een beroep wordt gedaan, dan kan de rechter de lagere regeling buiten toepassing laten. De lagere regeling geldt dan niet, zoals blijkt uit voorbeeld 1.3.

VOORBEELD 1.3

Een Nederlandse man en een buitenlandse vrouw hebben samen een kindje. De vrouw moet wegens ziekte haar studie beëindigen en verliest daardoor haar rechtmatig verblijf in Nederland. Door deze omstandigheid verliest haar partner zijn recht op bepaalde toeslagen (art. 9 Awir). De rechter oordeelt dat dit artikel in dit geval in strijd is met onder andere het recht op een gezinsleven in art. 8 EVRM en daarom buiten toepassing gelaten moet worden.

Bron: ECLI:NL:RVS:2014:3788

De rechter zette dus de wet, die door de hoogste regelgever in Nederland tot stand was gekomen, opzij voor het verdrag.

TUSSENVRAAG 1.5

Wat zou een voordeel kunnen zijn om iets op Europees niveau te regelen?

1.3.3 Objectief en subjectief recht

Het *objectieve recht* bevat alle geldende regels, dus alle rechten en plichten die in de rechtsbronnen zijn vastgelegd. We spreken dan ook van *het objectieve recht* als geheel. Een voorbeeld hiervan is art. 11 lid 1 Participatiewet:

'Iedere in Nederland woonachtige Nederlander die hier te lande in zodanige omstandigheden verkeert of dreigt te geraken dat hij niet over de nodige middelen beschikt om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien, heeft recht op bijstand van overheidswege.'

Het recht op bijstand is een objectief recht. Iedereen die aan de voorwaarde van art. 11 lid 1 Participatiewet voldoet, kan aanspraak maken op een bijstandsuitkering. Maar dat wil niet zeggen dat iedereen een persoonlijk, *subjectief* recht heeft op een bijstandsuitkering. Zo'n persoonlijk, *subjectief* recht moet van het objectieve recht worden afgeleid. Dat gebeurt als een bepaald recht specifiek wordt toegekend aan een individu, zoals aan de heer Vrieling in voorbeeld 1.4.

VOORBEELD 1.4

De heer Vrieling doet een beroep op art. 11 lid 1 Participatiewet en vraagt bij het gemeentebestuur een bijstandsuitkering aan. Deze wordt hem toegekend. De heer Vrieling verkrijgt door het besluit van het gemeentebestuur een persoonlijk, *subjectief* recht op zijn bijstandsuitkering.

Omdat het objectieve recht ook plichten bevat, kan er vanzelfsprekend ook sprake zijn van *subjectieve plichten*, zie voorbeeld 1.5.

Subjectieve plichten

VOORBEELD 1.5

Mevrouw Altun rijdt te hard en zij wordt geflitst. Een paar dagen later ontvangt zij bericht dat haar een boete is opgelegd. Mevrouw Altun krijgt door dit besluit de persoonlijke, *subjectieve* plicht om de boete te betalen.

Subjectieve rechten en plichten ontstaan ook uit de wet zelf (voorbeeld 1.6).

VOORBEELD 1.6

Boekhandel Grotevaer verkoopt aan mevrouw Post een wettenbundel. De boekhandel verkrijgt door het sluiten van de koopovereenkomst de *subjectieve plicht* om de wettenbundel te leveren, terwijl mevrouw Post het *subjectieve recht* verkrijgt op de levering ervan (art. 7:9 BW).

Het is van belang om het verschil in objectief en subjectief recht te kennen. Want alleen subjectieve rechten en plichten kunnen worden afgedwongen in een procedure voor de rechter. Zonder subjectief recht kan er van gelijk krijgen geen sprake zijn.

TUSSENVRAAG 1.6

Welk subjectief recht verkrijgt degene die conform art. 7:446 BW een overeenkomst inzake geneeskundige behandeling sluit met een arts?

1.4 Grondrechten

In subparagraaf 1.2.1 werd al aangegeven dat de Grondwet (Gw) de hoogste wet is in Nederland. In het eerste hoofdstuk van de Grondwet staan de grondrechten. *Grondrechten* zijn de meest elementaire en onvervreembare rechten van een individu, die zowel door de overheid als door anderen gerespecteerd moeten worden. De grondrechten vormen als het ware het fundament van een menswaardige samenleving. Het verbod op discriminatie in art. 1 Gw bijvoorbeeld bepaalt dat iedereen in Nederland het recht heeft op een gelijke behandeling en dat niemand mag worden gediscrimineerd vanwege zijn levensovertuiging of geslacht. Volgens art. 7 Gw heeft iedereen het recht op vrijheid van meningsuiting. Het grondrecht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer in art. 10 Gw geeft aan iedereen het recht op privacy. Dit recht speelt een belangrijke rol bij het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens aan derden, maar geeft een persoon ook recht op bijvoorbeeld medische informatie over hemzelf. Art. 11 Gw geeft aan iedereen het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam en volgens art. 15 Gw mag in beginsel niemand zijn vrijheid worden ontnomen. Ten slotte is een belangrijk grondrecht: het recht op toegang tot de rechter: niemand kan tegen zijn wil worden afgehouden van de rechter die de wet hem toekent (art. 17 Gw).

Al deze grondrechten worden *klassieke grondrechten* genoemd. De overheid mag op deze rechten in beginsel geen inbreuk maken, tenzij de wet haar die bevoegdheid verleent. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de formulering van art. 15 Gw:

‘Buiten de gevallen bij of krachtens de wet bepaald mag niemand zijn vrijheid worden ontnomen.’

Zo is in het Wetboek van Strafrecht geregeld dat de overheid de vrijheid mag ontnemen aan een verdachte van een strafbaar feit, mits ze daarbij bepaalde waarborgen in acht neemt. Ook mag inbreuk worden gemaakt op de onaantastbaarheid van het lichaam als er gevaar dreigt voor de volksgezondheid. Iemand die een zeer besmettelijke ziekte heeft, kan worden gedwongen om zich te laten onderzoeken en behandelen. Voor het maken van inbreuk op een grondrecht moet echter altijd een wettelijke grond bestaan. De rechter oordeelt uiteindelijk of de inbreuk *rechtmatig* is, dat wil zeggen: in overeenstemming is met het recht.

Sinds mei 2018 regelt de Europese Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) de privacybescherming in heel Europa. Een inbreuk op het grondrecht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (art. 10 Gw) moet dus altijd met de AVG in overeenstemming zijn.

www.nrc.nl

Ban discriminatie in Grondwet

De Eerste Kamer heeft ingestemd met een grondwettelijk verbod op discriminatie wegens een handicap of seksuele geaardheid. Om het verbod in te voeren moet artikel 1 Grondwet worden gewijzigd. Hiervoor is een tweede lezing van het wetsvoorstel verplicht.

10 februari 2021

Behalve klassieke grondrechten zijn er ook *sociale grondrechten*. Hiertoe behoren onder andere het recht op gezondheidszorg (art. 22 Gw), het recht op sociale zekerheid, het recht op werk en het recht op welvaart (art. 20 Gw). De sociale grondrechten zijn echter geen expliciete rechten van een individu die voor de rechter kunnen worden afgedwongen. Niemand heeft bijvoorbeeld een exclusief recht op een eigen woning of het recht op onmiddellijke behandeling in een ziekenhuis. De sociale grondrechten vormen feitelijk een opdracht voor de overheid om ervoor te zorgen dat er in Nederland onder andere een goede gezondheidszorg, voldoende wonen en werkgelegenheid en welvaartsspreiding is waarvan iedereen in beginsel gebruik kan maken. Als de overheid daarin tekortschiet, kunnen politieke middelen, zoals acties en beïnvloeding van Kamerleden, worden ingezet om de naleving van de sociale grondrechten te bewerkstelligen.

Sociale
grondrechten

Opdracht voor
de overheid

Politieke
middelen

TUSSENVRAAG 1.7

Mag de overheid, gelet op art. 10 Gw, inbreuk maken op het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer?

1.5 Recht en de praktijk van het sociaal werk

Wat is nu het belang van datgene wat hiervoor is beschreven voor de praktijk van het maatschappelijk werk, de sociaalpedagogische hulpverlening en de cultureel-maatschappelijke vorming?

Het recht vormt enerzijds het kader waarbinnen de hulp- en dienstverlening in het domein sociaal werk plaatsvindt. Het bepaalt de juridische verhouding tussen de hulp- en dienstverlener en zijn cliënt, en geeft inhoud aan de verantwoordelijkheden en verplichtingen van beide partijen.

Anderzijds bepaalt het recht de juridische (on)mogelijkheden van de cliënt om zijn eigen welzijn vorm te geven. Het feit dat de overheid de verantwoordelijkheid steeds meer bij de burger legt, maakt het steeds meer noodzakelijk voor de cliënt om voor zijn eigen belang op te komen. De regelgeving op alle terreinen waar het sociaal werk zich afspeelt, is echter zeer omvangrijk. Naast de uitgebreide algemene regelgeving is er speciale wet- en regelgeving voor de jeugdhulpverlening, reclassering, sociale zekerheid, gezondheidszorg, vreemdelingen, nabestaanden enzovoort. En omdat de maatschappij voortdurend verandert, is ook het recht zelf steeds aan verandering onderhevig. Dit alles maakt het voor cliënten moeilijk om inzicht te krijgen in hun eigen rechtspositie. Bovendien is er sprake van een toenemende juridisering van de maatschappij. De neiging bestaat om

Kader

Juridische (on)-
mogelijkheden
van de cliënt

Juridisering

alles zwart op wit te zetten en overal regeltjes voor te bedenken. Hierdoor moet steeds vaker naar juridische middelen worden gegrepen om het welzijn van cliënten te beschermen of te bevorderen. Geschillen met bijvoorbeeld de overheid, een verhuurder, een werkgever of een buurman kunnen het dagelijkse leven van een cliënt behoorlijk beïnvloeden en het oplossen van het probleem vergt dikwijls veel tijd, kennis van zaken en doorzettingsvermogen. Bovendien wordt het voor veel burgers steeds moeilijker om hun recht te halen.

www.ad.nl

Joyce was slachtoffer toeslagenaffaire

De ergste boosheid is inmiddels gezakt, maar wanneer Joyce van Herp terugblijkt op vrijdag 30 april komt het gevoel van onmacht en frustratie opnieuw boven. Die dag zou staatssecretaris Van Huffelen duidelijkheid geven aan de bijna 26.000 ouders die zich hadden gemeld als slachtoffer van de toeslagenaffaire. Zij zouden 30.000 euro compensatie krijgen voor jarenlange ellende, veroorzaakt door de Belastingdienst die aan hen het stempel 'fraudeur' had gegeven.

15 mei 2021

Hulp- of dienstverleners zijn geen juristen, maar kunnen hun cliënten wel ondersteunen bij het vinden van de juiste (rechts)hulp en, waar dat nodig en mogelijk is, hun eigen hulp- en dienstverlening afstemmen op de sociaaljuridische situatie van de cliënt. Het is daarom belangrijk dat ook een professional in het domein sociaal werk op de hoogte is van het wettelijk kader en de rechten en plichten van zijn cliënten, zoals van de jongen en zijn ouders uit het bericht in de openingscasus. Hiervoor is ook inzicht nodig in de wettelijke taken en bevoegdheden van de instanties die hierbij betrokken zijn.

Samenvatting

Het recht omvat een heel stelsel van regels die gebaseerd zijn op de normen en waarden in onze samenleving. Die regels ordenen de samenleving en maken het mogelijk om conflicten te voorkomen of op te lossen. Het recht legt zowel aan individuen als aan de overheid rechten en plichten op. Het recht is vastgelegd in de vier rechtsbronnen: wet, jurisprudentie, gewoonte en verdragen. Tot de wet behoren de wetten die zijn gemaakt door regering en Staten-Generaal, de regelgeving van lagere wetgevers in Nederland en de hogere Europese regelgeving. In de regelgeving bestaat een rangorde waarbij een hogere wet voor een lagere gaat. Bij het oordelen over de juiste toepassing van de regelgeving maken rechters jurisprudentie. Rechtsregels kunnen meer of minder dwingend of aanvullend van aard zijn. Het objectieve recht bevat het geheel van geldende regels. Subjectieve rechten zijn daarvan afgeleid. De grondrechten vormen het fundament van het recht. Klassieke grondrechten

moeten door de overheid en door anderen worden gerespecteerd, sociale grondrechten leggen aan de overheid een zorgplicht op. Het recht vormt het kader voor de hulp- en dienstverlener in het sociaal werk en bepaalt daarnaast de juridische (on)mogelijkheden van de cliënt om zijn eigen welzijn vorm te geven.

Websites

www.overheid.nl (onder andere wet- en regelgeving van de rijksoverheid en van gemeenten)

www.rijksoverheid.nl/ministeries (informatie van elk ministerie afzonderlijk)

www.rijksoverheid.nl/regering (informatie van de regering)

www.vng.nl (informatie over gemeentelijke regelgeving en beleid)

Begrippenlijst

1

Aanvullend recht	Rechtsregels die alleen gelden als specifieke afspraken tussen partijen ontbreken.
Algemene maatregel van bestuur	Koninklijk Besluit dat rechtsregels bevat.
Arrest	Uitspraak van het gerechtshof of van de Hoge Raad.
Dwingend recht	Rechtsregels waarvan partijen niet mogen afwijken.
Gemeenschapsverordeningen en richtlijnen	Regelingen die door organen van de Europese Unie zijn vastgesteld en die in de EU-lidstaten gelden.
Juridisering van de maatschappij	In regels vastleggen van veel situaties.
Jurisprudentie	Uitspraken van rechters.
Klassieke grondrechten	Rechten van een individu waarop de overheid alleen inbreuk mag maken als de wet haar dat toestaat.
Koninklijk Besluit	Regeling of ander besluit afkomstig van de regering.
Ministeriële regeling	Regeling afkomstig van een minister.
Objectief recht	Alle geschreven en ongeschreven rechtsregels.
Rechtsbron	Vindplaats van het recht.
Rechtsregels	Regels die zijn vastgelegd in rechtsbronnen.
Semidwingend recht	Rechtsregels waarvan alleen ten gunste van de andere partij mag worden afgeweken.
Sociale grondrechten	Rechten van een individu die door de overheid zo goed mogelijk bereikbaar moeten worden gemaakt.
Subjectief recht	Recht dat aan iemand persoonlijk is toegekend.

Verdrag	Afspraak tussen twee of meer staten die op schrift is gesteld en die geldt in de staten die partij zijn bij het verdrag.
Verordening, provinciaal of gemeentelijk	Regeling afkomstig van de Provinciale Staten of van de gemeenteraad.
Wet	Regeling afkomstig van de regering en de Staten-Generaal.
Wetsartikel	Genummerde bepaling in een wet.

Opgaven

1

- 1.1** Zoek in je wettenbundel enkele voorbeelden van een rechtsregel en noem daarbij ook de rechtsbron.
Studeeraanwijzing: let hierbij goed op de schrijfwijze. Bijvoorbeeld art. 20 lid 1 Participatiewet. Eerst schrijf je 'art.', daarna het nummer van het wetsartikel en eventueel het nummer van het lid. Je besluit met de naam (of afkorting) van de wet. De meeste wettenbundels bevatten een lijst met afkortingen van de wetboeken die de uitgever in de bundel heeft opgenomen.
- 1.2** Zoek zelf eens op wat in de wet wordt verstaan onder 'minderjarigen'.
Studeeraanwijzing: een handig hulpmiddel bij het zoeken in een wettenbundel is het register met onderwerpen achter in de wettenbundel. Zoek bijvoorbeeld op de term 'minderjarigen' of 'minderjarigheid'. Iets moeilijker, maar als je wat meer thuis bent in het recht soms een snellere methode, is het zoeken in de regeling die het onderwerp regelt. In deze oefening is dat Boek 1 Burgerlijk Wetboek, dat handelt over personen en families.
- 1.3** Veel wet- en regelgeving is ook te vinden op internet. Het is echter wel belangrijk dat je een betrouwbare site raadpleegt. Op www.overheid.nl staan de officiële wetteksten.
Oefening:
- Zoek op internet www.overheid.nl, en klik onder Beleid & regelgeving op 'Wettenbank, nationaal'.
 - Verwijder bij 'Kies een soort regeling' de vinkjes, behalve het vinkje bij 'wetten'.
 - Type bij 'Zoek op woord of zinsdeel' in het vakje naast 'In de tekst' het woord '*kinderarbeid*'.
 - Klik op 'Zoeken'.
 - Klik vervolgens bij Arbeidstijdenwet achter Hoofdstuk 3 Het verbod van kindarbeid op '(bekijken)'.
 - Ga vervolgens met de schuifbalk naar artikel 3:2 en lees wat hierover in de wettekst staat.
- Om welke wet gaat het hier? Aanwijzing: je vindt de citeertitel altijd aan het eind van de wet.
- 1.4** In Nederland mogen in coffeeshops legaal softdrugs worden verkocht. Het Openbaar Ministerie heeft in een algemeen geldende richtlijn bepaald dat maximaal 5 gram hasj per transactie aan een klant mag worden verkocht. De gemeente Driedam kent een grote overlast door verslaafden uit naburige gemeenten, die hun hasj in Driedam kopen. De politie kan de handhaving niet aan en vraagt de gemeenteraad om iets te regelen. De

enige oplossing die de gemeenteraad van Driedam kan bedenken is het geheel verbieden van de verkoop. Dit verbod wordt vastgelegd in de gemeentelijke verordening. Coffeeshop Het Haasje vindt dit een belachelijk verbod, omdat het de illegaliteit in de hand werkt, en gaat gewoon door met de verkoop. De coffeeshop wordt betrap en verzet zich. Uiteindelijk komt het tot een rechtszaak.

Geef aan welke juridische argumenten de coffeeshop kan aandragen en hoe de rechter het geschil zal beoordelen.

1.5

Ben je het eens met de volgende stellingen?

- I Door het stellen van regels ontstaat er een rechtvaardige samenleving.
- II Het recht op vrijheid van meningsuiting is het belangrijkste grondrecht in Nederland.
- III De overheid moet een grondrecht kunnen afnemen van iemand als deze daar misbruik van maakt.